

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

СИВАШ Ілона Олегівна

УДК 7.01:39](=161.2)"190/200"(043.5)

**МИСТЕЦТВО ЕТНОДИЗАЙНУ
В ХУДОЖНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ
XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.**

26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України (Київ).

Науковий керівник: кандидат технічних наук
(з технічної естетики), доцент
Прищенко Світлана Валеріївна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, професор кафедри
графічного дизайну

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства
Роготченко Олексій Олексійович,
Інститут проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України,
заслужений діяч мистецтв України,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу науково-творчих досліджень,
інформації та аналізу

доктор філософії/ PhD, філософія, професор
Богуцький Юрій Петрович,
дійсний член (академік) Національної академії
мистецтв України, віце-президент
Національної академії мистецтв України,
заслужений діяч мистецтв України,
директор Інституту культурології НАМУ,
дійсний член Європейської академії наук,
мистецтв і літератури (EASAL)

Захист відбудеться 26 квітня 2019 р. о 12 год на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська 9, корпус 15, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 26 березня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук

В.В.Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності вивчити складові українського культурно-мистецького простору, виявити історико-мистецтвознавче підґрунтя сучасного дизайну, зокрема етнодизайну, підкреслити його соціокультурне значення, розглянути національні етномистецькі традиції матеріальної культури в контексті сучасних видів художньо-проектної творчості: у дизайні середовища, дизайні костюма, графічному дизайні та рекламі, рекламно-сувенірній продукції, веб-дизайні.

Етнодизайн є важливим матеріалізованим засобом самовираження нації в сучасному полікультурному світі. На сьогодні це галузь дизайну, що передбачає використання елементів національної культури (форм, орнаментів, колористики й ін.) у промислових виробках. З інтенсивним розвитком науки та техніки традиційне українське мистецтво почало частково втрачати свої позиції: прискорення промислового росту потребувало машинізації виробництва товарів і послуг. Поступово почали зникати осередки народної творчості, а відтак – і цілий пласт національної культури. Задля збереження традиційного мистецтва почали організовувати етнографічні експедиції, формувати музейні збірки традиційних виробів і видавати на їх основі альбоми зразків народних виробів, зокрема вишивки, різьблення, для подальшого відтворення. З часом виникла потреба не лише копіювати народне мистецтво, а й переосмислити його. В архітектурі, у декоративно-ужиткових творах, а згодом і в дизайні етномистецькі традиції стали вираженням національної культури, показником приналежності до української нації. Традиційні символи та образи народного мистецтва завжди виконували обрядову, оберегову функцію. І хоча сьогодні їхнє семантичне значення здебільшого втрачене, народне мистецтво продовжує залишатись певним містком, що єднає нас із культурою предків. У мультикультурному середовищі сучасного світу, в умовах космополітизму й уніфікованості матеріальних виявів суспільства митці прагнуть відтворити національний стиль у мистецтві. Його стилістичні, формотворчі, технологічні особливості допомагають сформувати пізнаваний образ регіонального дизайну, виділивши його у такий спосіб серед інших. У формуванні етностилю в дизайні вагому роль відіграє народна художня традиція. Тому зацікавлення етностилістикою наявне в багатьох дизайнерських школах Європи, Америки й Азії.

У сучасній Україні, окрім прагнення завоювати стійкі позиції на світовому ринку дизайну, є й внутрішні мотиви для використання образів народного мистецтва в дизайн-діяльності. У нинішньому національному просторі гостро постала потреба в самоідентифікації, а відтак виникла необхідність звернутися до традиційного мистецтва як одного із чинників, що допомагає об'єднувати суспільство. Тому сьогодні мотиви народного мистецтва використовують у різних сферах. Ця тенденція яскраво проявляється й у дизайні та відіграє культуротворчу роль.

Науковці досліджували творчість українських митців у контексті традиційного народного мистецтва (Т. Кара-Васильєва, О. Лагутенко, М. Селівачов, Л. Соколюк, В. Шейко, Р. Яців та ін.). У полі зору дослідників перебували національні мотиви, образи, прийоми народного мистецтва в архітектурі, декоративно-прикладному та образотворчому мистецтві ХХ – початку ХХІ ст. Етномистецькі традиції були

предметом вивчення й дослідників українського дизайну. Однак на сьогодні існує потреба в ґрунтовному аналізі, усвідомленні та переосмисленні етнодизайну як прояву духовної і матеріальної культури в контексті художньої культури ХХ – початку ХХІ ст., що й зумовило вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Тема належить до фундаментальних наукових досліджень кафедри культурології та інформаційних комунікацій НАКККіМ на 2015–2020 роки «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (реєстр. № 0115U001572 від 12.06.2015). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради НАКККіМ (протокол №3 від 29.04.2015).

Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого отримано в дисертації. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею, у якій цілісно осмислено явище етнодизайну як складника художньої культури та виявлено етапи його становлення й розвитку в Україні.

Метою роботи є висвітлення особливостей українського етнодизайну в контексті художньої культури ХХ – початку ХХІ ст., продовження пошуків національної ідентичності, українського національного стилю як рефлексії на суспільну потребу в самоідентифікації.

Для досягнення мети було вирішено такі **завдання**:

- дослідити стан розробленості обраної тематики й уточнити науково-понятійний апарат етнодизайну;
- визначити національні форми архітектури й українського декоративного мистецтва, концептуальні засади національного стилю в українському мистецтві як витoki етнодизайну;
- систематизувати й узагальнити інформацію про використання традиційних етнічних мотивів в художньо-проектній творчості (дизайні середовища, дизайні костюма, графічному дизайні, рекламі, веб-дизайні);
- охарактеризувати тенденції розвитку мистецьких практик і запропонувати концептуальні підходи до розвитку українського етнодизайну на сучасному етапі;
- обґрунтувати значення українських народних художніх промислів для сучасної дизайн-діяльності.

Об'єкт дослідження – етнодизайн у художній культурі України ХХ – початку ХХІ ст.

Предмет дослідження – художньо-стильові особливості етнодизайну як важливого складника української народної культури.

Методи дослідження. З метою осмислення етнодизайну як явища художньої культури, як продукту візуальної інформації, історично накопиченої в українській культурі протягом століть, було обрано комплексний і міждисциплінарний методологічні підходи. Зазначимо методи наукового пізнання, які уможливили ґрунтовно дослідити окреслену проблематику:

- на основі *історико-мистецтвознавчого методу* розкрито вагомий вплив архітектури, образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва на формування етнодизайну, виявлено, що кожен регіон репрезентує свої архетипи, канони, етномистецькі традиції;

–*компаративний метод* забезпечив отримання узагальнених результатів порівняльно-історичного аналізу національних та інтернаціональних аспектів дизайн-діяльності;

–*соціокультурний метод* сприяв окресленню етапів культурного розвитку суспільства, аналізу етнодизайну як синтезу етномистецьких традицій і художньо-проектної творчості;

–на базі *системно-структурного методу* досліджено етнодизайн як галузь дизайн-діяльності на рівні аналізу окремих чинників і на рівні їхнього синтезу, окреслено місце етнодизайну в системі різних видів дизайну, визначено співвідношення з іншими видами мистецтва;

–*метод стилістичного аналізу* сприяв усвідомленню композиційної (конструктивної, пластичної і колористичної) організації форми дизайн-об'єкта, а також виявленню ознак певних художніх стилів.

Теоретична джерельна база складається з наукових публікацій фундаментального та прикладного значення, матеріалів періодичних видань та аналітики творів графічного дизайну й реклами, дизайну костюма, дизайну середовища, архітектури, де наявні етномотиви, зокрема:

–праці з теорії й історії культури (Д. Антоновича, Ю. Афанасьєва, М. Бахтіна, Ю. Легенького, Ю. Лотмана, Г. Меднікової, В. Сіверса, В. Федя, В. Шейка, В. Чернеця, У. Еко, М. Хайдеггера, О. Шпенглера, К. Юнга, К. Ясперса);

–мистецтвознавчі студії, що мають теоретико-методологічне значення (О. Афоніної, О. Лагутенко, І. Міщенко, С. Рибалко, О. Роготченка, М. Селівачова, Р. Яціва);

–дослідження проблем стилю, національного стилю, псевдонаціоналізації й етностилістики в мистецтві та різновидах дизайну (Є. Антоновича, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєвої, В. Косіва, С. Прищенко, О. Сластьона, В. Чепелика);

–дослідження народної художньої культури України (В. Бітаєва, Ю. Богуцького, В. Вечерського, П. Герчанівської, К. Гончар, В. Личковаха, Н. Сергєєвої, Л. Соколюк, З. Чегусової);

–дослідження прикладних мистецтв, художніх ремесл (композиції, орнаментики, колористики) і їхнього впливу на етнодизайн (А. Варивончик, О. Кардаша, Т. Ніколаєвої, Л. Оршанського, Л. Паславської, І. Черкесової);

–теоретичні праці з питань дизайн-діяльності (Д. Бородаєва, О. Гладун, В. Глазичева, В. Даниленка, І. Рижової, В. Рунге, О. Хмельовського);

–наукові розвідки з основ етнодизайну в освітній діяльності мистецьких вишів України (Г. Бучковської, І. Дутчак, Ю. Дяченко, Л. Корницької, Л. Оршанського, А. Руденченко, І. Юрченка).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в українському мистецтвознавстві *вперше*:

–уточнено науково-понятійний апарат етнодизайну;

–розроблено методологічні засади осмислення етнодизайну як явища художньої культури;

– поглиблено знання народної архітектури, образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва, традиційного костюма як витоків сучасного етнодизайну;

– комплексно визначено передумови становлення та розвитку етнодизайну як професійного виду діяльності;

- розкрито художньо-стильові особливості українського етнодизайну в контексті мистецьких практик ХХ – початку ХХІ ст.;

- запропоновано концептуальні положення розвитку українського етнодизайну як творчого осучаснення традиційних художніх форм, створення культурного іміджу та національного бренду;

систематизовано й узагальнено:

- методологічні засади дизайн-діяльності на основі вивчення наукових робіт сучасних теоретиків дизайну, мистецтвознавців і культурологів;

- дизайн-розробки в етностилі на прикладах об'єктів середовища, костюма, графічного дизайну та реклами;

набули подальшого розвитку:

- ідеї формування наукового підґрунтя для дослідження перспектив концептуальних трансформацій етнодизайну в Україні та зарубіжних країнах з урахуванням процесів глобалізації та регіональної специфіки;

- розуміння впливу соціально-політичної ситуації в Україні на розвиток етнодизайну.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Робота спрямована на розширення та поглиблення знань про етнодизайн. Основні пункти дисертації, матеріали окремих розділів і підрозділів можуть стати теоретичною, фактологічною й історіографічною базою для розробки загальних і спеціальних лекційних курсів та семінарів у закладах освіти мистецького та культурологічного спрямування, підготовки словників, довідників, а також використані в навчальному процесі для підготовчих курсів з дизайну та сертифікатних програм.

Апробація результатів дослідження здійснена на засіданнях кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, на засіданні міжкафедрального теоретико-методологічного семінару НАКККіМ. Основні положення роботи були викладені під час виступів на 8 Міжнародних і Всеукраїнських конференціях: Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу» (Київ, 2–3 червня 2016 р.); Науково-теоретичній конференції з міжнародною участю «Дискурсивний вимір сучасного мистецтва: діалог культур» (Київ, 30 листопада 2016 р.); Міжнародній науково-теоретичній конференції «Гуманітарні студії НАКККіМ 2017» (Київ, 23 листопада 2017 р.); Науково-теоретичній конференції «Традиційна культура в умовах глобалізації: збереження автентичності та розвиток креативних індустрій» (Харків, 22–23 червня 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Національні культури у глобалізованому світі» (Київ, 6–7 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука, дослідження, розвиток» (Познань – Варшава, 29–30 вересня 2018 р.); VII Міжнародній науково-творчій конференції «Художня культура і мистецька освіта: традиція та сучасність» (Київ, 20 листопада 2018 р.); II Міжнародній науковій конференції молодих вчених «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір» (Київ, 6–7 грудня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 13 одноосібних публікаціях, серед них – 5 статей у провідних наукових фахових виданнях, затверджених МОН України і включених до міжнародних науково-метричних баз даних; 8 – у наукових збірках і матеріалах конференцій (зокрема 1 за кордоном).

Структура роботи. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами зі списком публікацій, вступу, трьох розділів (десяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел (200 позицій, із них 8 – іноземними мовами) і додатків, до яких включено словник термінів і кольорові ілюстрації. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, з них обсяг основного тексту – 164 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, виокремлено об'єкт і предмет дисертації, мету й завдання роботи, визначено методологічні принципи аналізу і методи дослідження, проаналізовано стан наукового опрацювання проблеми, розкрито наукову новизну дисертації, її теоретичне та практичне значення, наведено дані про публікації й апробацію.

У **першому розділі «Теоретичні основи досліджень етнодизайну як складника української культури»** визначено рівень вивчення теми дисертації, проаналізовано наукові джерела, розглянуто етимологію й семантику поняття «етнодизайн», окреслено основні методологічні підходи до усвідомлення феномену етнодизайну, визначено місце та значення етнодизайну для художньо-проектної діяльності та культури України, проаналізовано стан збереження українських етномистецьких традицій у сучасному дизайні.

У **підрозділі 1.1 «Науково-понятійний апарат етнодизайну»** розглянуто семантику понять «дизайн», «етнодизайн», досліджено еволюцію етнодизайну як явища культури, окреслено передумови, що спричинили використання традицій українського народного мистецтва у творчості митців України. Названо дослідження, де висвітлено використання етномотивів у професійному декоративно-прикладному мистецтві та дизайні України. Зазначено розбіжності в термінології, пов'язані з етнодизайном, запропоновано та обґрунтовано визначення терміна «етнодизайн».

Відповідно до предмета дослідження – художньо-стильові особливості етнодизайну – проаналізовано поняття художнього стилю як системи образів, засобів виразності, методів і принципів формоутворення, притаманних певному історичному періоду або певному національному мистецтву (Т. Кара-Васильєва). З'ясовано, що зацікавлення народними мотивами в архітектурі, виробництві почалося наприкінці ХІХ ст. у зв'язку зі стрімкою індустріалізацією. Поступове зникнення народного ремесла, швидка експансія на ринок одноманітних промислових побутових виробів, а відтак поступовий занепад цілого пласту культури активізували інтерес до традиційного мистецтва. Народні мотиви активно застосовували й у межах мистецького стилю модерн. У художній промисловості УРСР існувала практика звернення до декорувальних і технологічних прийомів народних художніх ремесел при проектуванні посуду, одягу, тканин для масового виробництва.

Після здобуття Україною незалежності попит на народні мотиви посилювався в різних видах дизайну. Уточнено, що однією з ключових причин цього стала потреба в національній самоідентифікації. Зазначено, що в Україні існує ціла низка наукових праць, де висвітлено використання народних мотивів в архітектурі, починаючи від стилю модерн (В. Чепелик, І. Міщенко) і завершуючи сьогоденням (Г. Дружиніна), декоративно-прикладному мистецтві (Т. Кара-Васильєва,

З. Чегусова, К. Гончар). Етнодизайну нині присвячено невелику кількість наукових публікацій, де це явище переважно розглянуто в межах певного виду дизайну – графічного, середовища тощо. І хоча існують спроби осмислити етнодизайн з точки зору культурології, філософії, дизайн-освіти (Є. Антонович, Ю. Афанасьєв, Л. Оршанський), встановлено, що відсутній чіткий науково-понятійний апарат. Нині використовують низку визначень терміна «етнодизайн». Незважаючи на відмінність у трактуванні, дослідники різних країн підкреслюють важливість запровадити традиції народного мистецтва у промисловість з огляду на масовість цього явища, широке зацікавлення ним і дизайнерів, і споживачів. Отже, доведено потребу конкретизувати науково-понятійний апарат, що дозволить у подальших дослідженнях уникнути непорозумінь і розмитості трактувань. Визначаючи зміст терміна «етнодизайн», дослідники наголошують на його зв'язку з народними традиціями, близькості до народного мистецтва. Розмитість дефініцій призводить до використання терміна подекуди з різним значенням. Нами запропоновано вважати етнодизайном художньо-проектну діяльність, що належить до сфери дизайну, а її твори за своїми візуальними, стилістичними, технологічними вирішеннями пов'язані з народною мистецькою традицією.

У підрозділі 1.2 «Ступінь наукової розробленості об'єкта дослідження» розглянуто передумови виникнення й становлення етнодизайну, а також зазначено чинники, що мають на нього вплив. Проаналізовано стан висвітлення об'єкта дослідження в наукових працях і його трактування, зокрема при зверненні до народних традицій у декоративно-прикладному, образотворчому мистецтві чи архітектурі. З'ясовано, що формуванню етнодизайну передували експерименти в галузі декоративно-прикладного професійного мистецтва, а зацікавленість збереженням національної культурної спадщини сприяла появі досліджень народного мистецтва. Проте зазначено, що явище етнодизайну в мистецтвознавстві вивчено недостатньо та потребує подальшого ґрунтовного опрацювання.

Акцентовано, що етнодизайн є одним із найперспективніших напрямів у сучасному дизайні. В умовах стрімкого розвитку ринку та через низку політичних і соціально-економічних чинників його розвиток сьогодні є необхідним для України. Адже національні мотиви в дизайні допоможуть сформувати власний дизайн і в подальшому інтегруватися на світовому ринку з упізнаваним продуктом.

Підкреслено, щоб створити самодостатній дизайн-продукт з використанням етномотивів, дизайнер зобов'язаний усвідомити принципи народного художнього ремесла. Етномотиви допомагають зробити дизайн-об'єкти певної країни унікальними, формують неповторний національний стиль. Саме в такому синтезі сучасних технологій і напрямів з мотивами декору, прийомами традиційного мистецтва й формується етнодизайн.

Показано, що одними з перших проблематику етнотрадицій у дизайні порушили дослідники графіки та графічного дизайну. Здобутки легендарних українських графіків, які використовували стилістичні прийоми, узяті з народного розпису, витинанки чи декоративних технік, роботи сучасних графічних дизайнерів, що звертаються до етномотивів, описано в працях науковців В. Бітаєва, О. Лагутенко, С. Прищенко, Д. Солдатенко, О. Світличної, О. Коновалової.

Указано, що використанню етнічних мотивів у дизайні костюма дослідники приділяють значну увагу. Саме етнодизайн костюма найбільш науково опрацьований, але загальної ролі етнодизайну в культуротворчих процесах не висвітлено. Питанням національного костюма чи його складових у сучасній інтерпретації присвячено праці М. Костельної, Т. Кротової, М. Мельника, О. Наумкіної й ін.

Вагомим є дослідження щодо використання традиційних мотивів у дизайні середовища – інтер'єру та ландшафту. Це пов'язано зі зростаючим попитом на етностилістику в громадських інтер'єрах, таких як заклади громадського харчування та готелі в курортних зонах України. Це праці вчених Л. Гнатюк, А. Громнюк, О. Крилатової, А. Маценко, О. Музиченко, Я. Поліщук. Автори досліджують застосування етномотивів у діяльності сучасних дизайнерів, аналізують композиційно-формотворчі й декоративні прийоми з народних ремесл та архітектури, що використані при проектуванні різних об'єктів, звертають увагу на зацікавлення замовників етномотивами в галузі туристичного та готельно-ресторанного бізнесу.

Таким чином, з'ясовано, що, розуміючи важливість використання етномотивів у дизайн-розробках, науковці аналізують практику звернення до народного мистецтва як до джерела натхнення в різновидах дизайну, висвітлюють та обґрунтовують важливість вивчення етнодизайну в закладах вищої освіти. Але ці дослідження не демонструють цілісної картини етнодизайну в Україні, його культуротворчої ролі та не окреслюють достатньою мірою потенціалу етнодизайну для створення культурного іміджу та національного бренду.

У підрозділі 1.3 «Методологічні засади дослідження» проаналізовано й узагальнено передумови розвитку та генезу етнодизайну в українському мистецтві. Методологія дослідження зумовлена необхідністю ґрунтовно висвітлити явище етнодизайну з урахуванням його багатогранності та пов'язаності з різними чинниками: соціальними, культурологічними та мистецькими. Для ґрунтовного вивчення етнодизайну та визначення його культуротворчого значення в Україні важливо підібрати ті методи дослідження, що забезпечать чітку наукову основу. Створення вивіреної методології комплексного дослідження етнодизайну – це значний внесок як для подальшого наукового аналізу етнодизайну, так і для глибшого розуміння його взаємозв'язків з іншими видами мистецтва, вивчення різноманітних аспектів дизайн-діяльності загалом, з урахуванням міждисциплінарності та складності цього явища. Це стає зрозуміло вже на етапі визначення змісту терміна «дизайн». Заявлені підходи та методи до вивчення дизайну мають бути наявні й у методології дослідження етнодизайну. Також важливо врахувати його специфіку та поставлені завдання в дисертації.

Методологічне підґрунтя роботи становлять культурологічні та художньо-естетичні позиції В. Личковаха щодо осмислення мистецького відтворення ціннісно-сислового універсуму народу, його етнокультурних цінностей і традицій, що формують цілісну картину взаємодії світогляду, ментальності, міфопоетики й фольклору, народних ремесл. Методологічні засади культурологічної регіоніки полягають у синтезі наукової та мистецької рефлексії з урахуванням геокультурної неповторності та самобутності окремих регіонів, утілення їхніх культурних ландшафтів у візуальних образах, естетично пережитих у симфонії кольорів.

Дослідження етнодизайну передбачає висвітлення його становлення та сучасного стану, розкриття художньо-стильових зв'язків з основними видами мистецтва: декоративно-ужитковим, образотворчим мистецтвом та архітектурою. Отже, методологія дослідження полягала в застосуванні історико-мистецтвознавчого, компаративного, соціокультурного, системно-структурного методів і методу стилістичного аналізу, які комплексно розкривають вплив декоративно-ужиткового мистецтва на формування етнодизайну, відображають культурні етапи розвитку суспільства, забезпечують аналіз етнодизайну як синтезу етномистецьких традицій і художньо-проектної творчості.

Другий розділ «Витоки етнодизайну в контексті мистецьких практик ХХ – початку ХХІ ст.» присвячено аналізу передумов розвитку етностилю в українському дизайні. Розглянуто досвід переосмислення форм народного житла в українській архітектурі, звернення до формотворчих, стилістичних, технологічних прийомів народних художніх ремесл у професійному декоративно-прикладному мистецтві, показано процеси формування національної ідеї, українського національного стилю в мистецтві на основі переосмислення традицій художньої культури.

У підрозділі 2.1 «Визначення національних форм української архітектури» досліджено генезис, осмислення та переосмислення форм української архітектури, приклади звернення до традиційної архітектури та її значення в системі пошуків національного стилю. Надано визначення національних форм української архітектури. Указано, що народна мистецька традиція, специфіка способу життя, світоглядні уявлення українців відобразились у національній архітектурі українців. Українська народна архітектура формувалась під впливом низки чинників, серед яких специфіка клімату, географічне розташування, природні матеріали, мистецькі зовнішні впливи. Найвідомішим і найбільш поширеним типом українського народного житла є хата. Ще одним з важливих складників української національної архітектурної традиції, що вплинув на подальший розвиток професійної архітектури, є народне дерев'яне церковне будівництво.

Наголошено, що значний імпульс архітектура, зокрема сакральна, отримала з поширенням на території України стилю бароко. Його складні технологічні вирішення та піднесена розкіш справили величезний вплив на мистецтво України. Видатними творами в стилі бароко українського зразка стали саме сакральні споруди, що увійшли в історію під назвою «українське бароко». Ще один складний, переломний в історичному зрізі момент – початок ХХ ст., час соціальних і політичних змін по всій Європі, – виявився дуже плідним для формування визначного стилю в українській архітектурі – українського модерну, у якому мали місце художні відмінності Правобережної та Лівобережної України. Характерним прикладом українського архітектурного модерну є Будинок полтавського земства архітектора В. Кричевського. До сьогодні ця будівля є зразком національної архітектури. Активно відбувався розвиток стилю модерн у центрі, Києві, і в Західній Україні, де цьому сприяла зацікавленість місцевих архітекторів народною мистецькою традицією. Прикладом може слугувати творчість архітектора О. Лушпинського, у стилі будівель якого наявні елементи народного дерев'яного будівництва. Наголошено, що український модерн – це самобутнє явище в українській архітектурі, яскравий слід у нашій культурі й історії.

Підкреслено, що після здобуття незалежності в Україні відновили пошуки національного стилю. Архітектори знову звернули увагу на народне будівництво та продовжили базі формувати національний стиль, що на період існування колишнього СРСР був слабо виражений. Таким чином, народне мистецтво проходить в основі більшості архітектурних українських течій.

У підрозділі 2.2 «*Національні форми українського декоративного мистецтва*» зазначено, що звертатись до прийомів народного мистецтва при створенні професійних виробів декоративно-прикладного мистецтва в Україні одними з перших почали художники-авангардисти: О. Екстер, К. Малевич та ін., які створювали ескізи вишивок, розробляли декоративні панно й аксесуари (сумочки, гаманці тощо) з елементами вишивок, які згодом використовували українські народні майстрині. Указано, що радянська художня промисловість запозичила практику співпраці художників-професіоналів з народними майстрами. У місцях осередків народних художніх промислів було побудовано фабрики та підприємства, де запускали в масове виробництво побутові речі, при проектуванні яких були враховані народні традиції. Було створено художні науково-дослідні лабораторії, де над зразками працювали художники з вищою освітою та народні майстри. Виготовлені твори йшли як зразки у масове виробництво або були виставковими експонатами, які демонстрували розвиток радянського декоративно-прикладного мистецтва на всесоюзних і міжнародних виставках. Підкреслено, що в сучасному декоративно-прикладному мистецтві професійні художники продовжують звертатись до народних традицій, творчо переосмислюючи та трансформуючи їх.

У підрозділі 2.3 «*Концепція національного стилю в українському образотворчому мистецтві*» зазначено, що в Україні гостро стоїть питання створення національного стилю в дизайні. Практика звернення професійних митців до народних художніх традицій як до джерела натхнення в Україні існує вже тривалий час. Процеси формування національної ідеї й українського національного стилю відображені в працях Т. Кара-Васильєвої та В. Шейка. Доведено, що аналіз культурних і мистецьких практик дає змогу оптимізувати пошуки національного стилю в різновидах дизайну.

Культурні практики досліджено як міждисциплінарну систему ключових понять, практичних установок і дослідницьких орієнтирів, необхідних для осмислення складного за структурою й неоднорідного простору сучасної культури, який позначений суттєвим впливом глобалізації.

Мистецькі практики мають різноманітні форми, оскільки в процесі розвитку мистецтва з'являються нові художньо-естетичні сфери. Виникнення нових соціокультурних умов, технологій і матеріалів трансформуює види мистецтва та створює нові художні прояви й види діяльності, серед яких фотомистецтво, кінематограф, інсталяції, відео-арт, веб-дизайн та етнодизайн.

Обґрунтовано, що на формування українського національного стилю вагомий вплив мали великі стилі, зокрема бароко та модерн, які в поєднанні з місцевими мистецькими традиціями набували національних рис, формуючи самобутні напрями. Зокрема, показано, що пишність і декоративність бароко на українському ґрунті набула національних ознак, втративши частину надмірної декоративності та набувши місцевої самобутності, ставши одним з перших прикладів взаємодії професійного та народного мистецтва. І, говорячи про створення національного стилю, мистецтвознавці часто звертаються до зразків українського варіанта бароко (В. Вечерський).

Наступним важливим етапом для формування національного стилю в Україні стала епоха стилю модерн, який на той момент був найпопулярнішим у мистецтві й архітектурі і для якого характерним є використання етномотивів – в українському варіанті увібрав у себе національні культурні здобутки. В українському модерні, що охопив усі види мистецтва та напрочуд яскраво проявився в архітектурі та декоративно-прикладному мистецтві, вплив народної традиції чітко виражений. Цей час є характерним прикладом пошуків національного стилю на основі європейського стилю (В. Чепелик).

Дослідженням історії народного мистецтва на початку ХХ ст. фахово займалася низка провідних науковців, наполягаючи на формуванні сучасного українського стилю (М. Біляшівський, К. Широцький, В. Щербаківський). Активні зміни в соціально-економічних умовах, культурному житті Європи означеного періоду зумовили потребу в певній кореляції функціонування народного мистецтва в соціумі, де все більшу роль споживачів відіграло міське населення (Є. Антонович, Л. Паславська, М. Селівачов, І. Удріс).

Таким чином, у ході дослідження було встановлено, що спроби віднайти національний стиль на основі народних мистецьких традицій були наявні в галузі станкової та книжкової графіки, плакатному мистецтві початку ХХ ст. (О. Лагутенко, Л. Соколюк). Наступним етапом, коли тривали активні пошуки національного стилю, стали мистецькі експерименти бойчукістів. Під керівництвом художника й педагога Михайла Бойчука було вироблено унікальний напрям неовізантинізм, що поєднував академічне мистецтво, давню візантійську живописну традицію та впливи народного мистецтва. Пошуки українського національного стилю в образотворчому мистецтві протягом радянського періоду через політику уряду були загальмованими. Зазначено, що подальші пошуки тривають зі здобуттям Україною незалежності.

Третій розділ «Український етнодизайн: сучасні тенденції розвитку» присвячено стану етнодизайну в Україні. Висвітлено досвід українських і зарубіжних дизайнерів середовища у створенні дизайн-об'єктів з урахуванням традицій національної архітектури. Описано діяльність сучасних дизайнерів одягу, які, трансформуючи народний крій, переосмислюючи народну вишивку, створюють сучасний одяг. Проаналізовано специфіку використання етномотивів у графічному, веб-дизайні, рекламі, окреслено значення етнодизайну як об'єднувального чинника в країні, зазначено його культуротворчу роль.

У підрозділі 3.1 «Розробка концептуальних положень етнодизайну» вказано, що космополітизм, інтернаціональність художньо-образної мови дизайну роблять масову продукцію зрозумілою для загалу незалежно від національної, релігійної, світоглядної належності. Та поряд з універсальністю дизайн є інструментом суспільного впливу й задіяний майже в усіх сферах життя людини, є засобом культуротворчим, що формує навколишнє середовище. Тому, коли виникає в суспільстві потреба в національній самоідентифікації, необхідність позиціонувати продукт на міжнародному ринку як певний національний бренд, відбувається звернення до народного мистецтва, його творче переосмислення та екстраполяція культурно-мистецької спадщини на етнодизайн.

Сфери дизайну по-різному використовують народну, етнічну культуру. Встановлено, що зацікавлення народною культурою стає не лише тимчасовим актуальним трендом, а певною політикою дизайн-компаній чи навіть країн. Від 1991 року в Україні

триває активний пошук власного дизайн-бачення. Виявлено, що частина експериментів з використанням народних мотивів у дизайні в процесі становлення цієї сфери перших років незалежності мала недостатньо високий рівень, хоч були й вдалі приклади. Сьогодні важливо створити такий продукт, що допоможе підвищити рівень сприйняття національного в широкій громадськості.

Доведено, що є потреба створити концептуальний, сучасний, осмислений дизайн-продукт, поєднати новітню візуальну мову з архетипами народної культури. Особливо важливо це для графічного, веб-, моушен дизайну, які впливають на інформаційну сферу, адже це сприятиме утвердженню нашої культури як для різних верств населення України, так і транслюватиме її у світі. Також обґрунтовано, що вагоме значення з точки зору культуротворчості має звернення до українських етномистецьких традицій і в дизайні костюма. Якісний дизайн-продукт, з вишуканим використанням етнотрадиційної складової сприятиме ідентифікації українського костюма у світових модних процесах, формуватиме національну самоідентифікацію. Можна стверджувати, що з подіями 2013–2014 рр., Революції Гідності, у суспільстві спостерігається підйом національної самосвідомості, попит на речі з етнотематикою стає масовим. Українські дизайнери осмислено та програмно починають використовувати елементи крою та декору, а їхні твори на основі етномистецьких традицій сприяють єднанню українців.

При розгляді застосування українських народних мотивів у дизайні інтер'єру виявлено, що на першому місці залишаються саме заклади громадського харчування. Традиційна українська кухня давно вже стала певним брендом, знаком якості, затребуваним як серед українців, так і серед туристів. Тому логічним є підкреслення народної складової й у оформленні самого закладу. Вплив народних мотивів часто наявний і при створенні інтер'єрів готельних комплексів. Характерним є той факт, що національні мотиви найчастіше використовують у дизайні комплексів, які розташовані на території курортних регіонів. Доведено, що існує розуміння того, що Україна може бути привабливою як щодо внутрішнього, так і зовнішнього туризму, відтак використання народних мотивів, як у графічному, так і в дизайні середовища, слугує додатковим способом реклами.

Нині зацікавлення етномотивами в українському дизайні не є випадковими й одиничними: вони охоплюють практично всі його види. Це зумовлено низкою причин, серед яких і реакція на світові тенденції до космополітизму й уніфікованості дизайну. Ці тенденції в нашій країні, крім очевидної мети – самоідентифікації, ще й дають змогу в межах етнодизайну виробити самобутній стиль, зробити наш дизайн упізнаваним у світі. Отже, в Україні етнодизайн набуває все більшої популярності, його основні принципи відповідають потребам суспільства й тенденціям ринку. Щоб правильно його розвивати, уникаючи поверхових, неякісних, псевдо-національних проєктів, дизайнери мають випрацювати концепцію, в основі якої повинні бути: аналіз ринку й сучасних тенденцій, глибинне дослідження народних художніх промислів у контексті матеріальної культури та продумана трансформація етномотивів у дизайн-продукції: об'єктах середовища, промислових виробках, творах дизайн-графіки. Методи створення об'єктів дизайну, стилістика та художньо-образні засоби мають визначати їх естетичні, соціокультурні, функціональні й маркетингові характеристики з урахуванням ролі мистецтва та народної художньої творчості у формуванні української національної культури.

У підрозділі 3.2 «Спадщина української народної архітектури як основа сучасного етнодизайну» зазначено, що народна культура понад століття надихає професійних українських архітекторів на створення самобутніх професійних творів, де поєднано традиційну та сучасну складові. Науково-технічний прогрес, стрімка урбанізація почали змінювати вигляд спочатку європейських міст, а потім і сільської місцевості за рахунок використання нових матеріалів і технологій, які відповідали новим потребам населення. Будівлі почали зводити в значно швидший термін, архітектурні форми постійно спрощувались, планування ставало універсальнішим. Коли питання типовості нової архітектури й ужиткових виробів стало нагальним, художники, архітектори, згодом дизайнери почали шукати шляхи поєднання новітніх технологій і вираженого національного стилю, одним із джерел якого, де до сьогодні черпають натхнення, стало народне мистецтво.

Доведено, що змінені та переосмислені форми, декор, технологічні прийоми народної архітектури допомагають дизайнерам створити об'єкти, у яких закодовано національні риси. Як і в більшості країн Європи, в Україні масово звертатись до народного мистецтва почали в межах стилю модерн. Водночас химерний і функціональний, модерн мав яскраво виражений національний характер, що проявилось в українському його варіанті.

Підйом зацікавлення національною культурою, що спостерігався в Україні на межі XIX–XX ст., пішов на спад з утворенням Радянського Союзу, агресивна тоталітарна політика якого не передбачала будь-які націоналістичні прояви. Зі зміною політичного устрою 1991 року постала потреба віднайти власний курс в українській культурі загалом та в архітектурі зокрема. Дослідники, митці почали розглядати здобутки українських зодчих минулих періодів з метою віднайти характерні особливості, що в сучасній інтерпретації змогли б допомогти створити самобутній, упізнаваний національний стиль. Зрозуміло, що такий шлях потребує обдуманого, виваженого підходу, тому важливо створити архітектурний об'єкт, де б органічно поєдналися традиція і новація без поверхового копіювання. Архітектори розглядають народне житло як джерело натхнення, форми якого є близькими та зрозумілими для українців. Досліджуючи українські народні хати, митці переосмислюють як вирішення конструктивне, так і естетичне, важливе в інтер'єрі, оскільки структура народного житла українців є глибоко символічною та не випадковою. У будь-якій роботі дизайнери й архітектори, що планують створити проект будинку або об'єкта дизайну в етностилі, передусім мають дослідити оригінальні зразки для подальшого використання принципів народної архітектури. У проектуванні житлових приміщень переважно використовують лише елементи декору, конструктивні особливості традиційної хати також імітують в екстер'єрі чи в інтер'єрі. Прикладом є використання балок, що виконували функцію конструктивну, а нині в квартирах і будинках є популярним елементом декору. Загалом у житловому приміщенні етностилістика часто формується за рахунок передусім декору. Показано, що, прагнучи зберегти функціональність і сучасність квартири чи будинку, власники використовують у плануванні елементи традиційного оздоблення хати чи автентичні предмети побуту. Готелі, заклади громадського інтер'єру, намагаючись зацентувати на традиційній кухні, підвищити зацікавлення закладом серед туристів, вирішують приміщення в етностилі, продумуючи як внутрішній простір, так і фасад. Це зумовлено попитом серед потенційних клієнтів на національний колорит, а фасад у такому випадку відіграє роль додаткової реклами.

Указано, що дослідження та переосмислення мистецьких, архітектурних народних пам'яток, традицій того чи іншого етнографічного регіону надають дизайнеру широкий спектр ідей для подальшого їх утілення в проектах. Народне будівництво містить у собі колосальний потенціал у мистецькому та духовному значенні. Закцентовано, що традиційна архітектура є невичерпним джерелом натхнення, що при обдуманому підході допоможе створити сучасні дизайн-розробки з національним колоритом. Перед дизайнерами й архітекторами постає завдання створювати такі об'єкти, що демонструють красу та глибину нашої культури. Безмежна кількість декоративних і конструктивних варіацій, які можна віднайти у вирішенні народних хат, дерев'яних церков, дає змогу Україні використовувати ці прийоми як у житловому, так і в громадському інтер'єрі.

У підрозділі 3.3 *«Традиційний одяг українців і сучасний етнодизайн»* зазначено, що важливого значення для репрезентації України у світі набуває наша багатовікова культура. Своєрідним маркером постає традиційне народне мистецтво, звернення до якого надає національного колориту та сприяє національній ідентифікації. Універсальним інструментом у мультикультурному середовищі сучасного світу, що допомагає підкреслити етнокультурну приналежність, стає народний одяг і його інтерпретації. Народний костюм від XIX ст. є не лише атрибутом традиційної культури, а й показником приналежності до певного етносу. Переосмислення традицій народної вишивки, неодмінної складової костюма, почали художники-авангардисти. Зокрема, художниця О. Екстер створювала ескізи для вишивок, що ними потім прикрашали декоративні панно, жіночі сумочки, інші аксесуари. Пізніше вона стала проектувати костюми. Саме в той час було закладено основи етнодизайну: поєднання елементів крою чи декору народного строю із сучасним конструюванням і технологіями, що застосовують у пошитті костюма. З приходом радянської влади експерименти в межах авангарду заборонили, але принцип співпраці професійного та народного мистецтва було залишено й закладено в основу художньої промисловості. Створені в тандемі професійних художників декоративно-прикладного мистецтва, народних вишивальниць і майстринь текстилю тканини ставали цінним матеріалом для модельєрів, у моделюванні одягу враховували специфіку народного строю.

Підкреслено, що після 1991 року залучення народних мотивів до дизайну костюма набуло нового значення. Народний одяг став одним зі способів самовираження, а його інтерпретації в сучасному аспекті програмними в більшості закладів освіти України, де навчають майбутніх модельєрів, дизайнерів одягу. Низка провідних українських дизайнерів уже багато років демонструє на різноманітних форумах, пов'язаних з модою, одяг, де чітко упізнається національна складова. Авторське бачення художників, ретельне дослідження принципів побудови й декору народного строю, академічна художня освіта та знання світових модних тенденцій допомагають нашим модельєрам уже понад двадцять років продукувати одяг, що гідно репрезентує нашу модну індустрію, при цьому зберігаючи національний колорит. Із соціальними зрушеннями останніх років попит на національні традиції в одязі вийшов далеко за межі модного середовища й став масовим. Нині спостерігаємо величезний попит на вишиванки, використання в сучасному костюмі та аксесуарах елементів вишивок, упізнаваних деталей, форм народного костюма.

У підрозділі 3.4 «Українські народні художні промисли як матеріал для дизайн-діяльності» констатовано, що в народному декоративно-ужитковому мистецтві зібрано культурні досягнення багатьох поколінь. Світоглядні уявлення, релігійні та сакральні вірування, бачення комфорту й краси – усе це притаманне народним ремеслам українців. Самобутня творча манера, гармонійний колорит, органічне поєднання предметів побуту й архітектури, яскраво виражений регіональний аспект об'єднують мистецтво різних етнографічних регіонів. Осередки народних промислів були розповсюджені по території всієї України, охоплювали різноманітні сфери життя, адже продукували одяг, посуд, інструменти праці. Народні художні промисли мають значний потенціал для вивчення та переосмислення їх професійними дизайнерами. Загалом, якщо говорити про доречність використання формотворчих принципів народного мистецтва в дизайні, варто зазначити, що історично професійне декоративно-прикладне мистецтво, а згодом і дизайн, виникли як еволюція ремесла. Стилистичні, технологічні прийоми, декорувальні мотиви, зібрані в народних художніх ремеслах, дають великий простір для інтерпретацій у різновидах дизайну, стаючи невичерпним банком ідей, що формувався й удосконалювався століттями. Звертаючись до народного мистецтва, вдумливо його аналізуючи, досліджуючи та трансформуючи, дизайнер привносить у сучасний промисловий виріб національну складову.

Сучасні дизайнери різних сфер спорадично створюють етноспрямовані проекти, ураховуючи культурно-мистецькі традиції та сучасну культуру споживання, орієнтуючись на гармонізацію відносин людини з довкіллям. Якщо говорити про зацікавлення різними ремеслами як матеріалом для інтерпретацій у дизайні, то одним з найпопулярніших видів декоративно-прикладного мистецтва є художня вишивка. Саме вироби цього ремесла найчастіше у своєму доробку використовують графічні дизайнери. Довершену візуальну мову символіки, виражений колорит, лаконічність і гармонійність стилізованих орнаментальних мотивів застосовують при створенні фірмового стилю, у процесі брендингу, у рекламно-поліграфічній діяльності, у розмаїтті упаковки та сувенірної продукції, оскільки мотиви українських вишивок гарантовано надають дизайн-продукту національно орієнтованого забарвлення, що користується великим попитом на українських рідвяних ярмарках у Європі.

ВИСНОВКИ

Відповідно до наукового завдання, поставленої мети й визначених завдань, основних положень і результатів дослідження художньо-стильових особливостей етнодизайну в культурно-мистецькому процесі України сформульовано такі висновки:

1. На основі аналізу наукових джерел підтверджено актуальність теми дисертації. З'ясовано, що не існувало усталеного науково-понятійного апарату етнодизайну. У дослідженні конкретизовано термінологічну базу та запропоновано вважати етнодизайнерськими твори, що належать до сфери дизайну та за своїм візуальним, стильовим, технологічним вирішеннями пов'язані з етномистецькими регіональними традиціями. Етнодизайн визначено як художньо-проектну діяльність зі створення сучасних мистецьких форм для матеріального середовища з використанням традиційних елементів культури певних етносів.

2. Вивчено стан розробленості тематики відповідно до об'єкта дослідження, а саме: використання етнічних мотивів у декоративно-прикладному, образотворчому мистецтві й архітектурі, що охоплюють ХІХ – початок ХХІ ст. Питанням використання мотивів народного мистецтва в дизайні присвячено низку наукових праць, що розкривають лише окремі аспекти етнодизайну та не дають цілісної картини його генезису, перспектив і культуротворчого значення. Виявлено відсутність чіткої класифікації чинників етнодизайну в структурі художньо-проектної творчості.

3. Методологія дослідження полягала в застосуванні комплексного і міждисциплінарного підходів з метою осмислення етнодизайну як явища художньої культури, як візуальної інформації, як компоненти духовної культури, історично накопиченої в Україні протягом століть. Використано низку наукових методів: історико-мистецтвознавчий, компаративний, соціокультурний, системно-структурний і метод стилістичного аналізу, які комплексно розкрили вплив архітектури, декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва на формування етнодизайну, відобразили культурні етапи розвитку суспільства, забезпечили аналіз етнодизайну як синтезу етномистецьких традицій і художньо-проектної творчості.

4. При аналізі проявів національного стилю в контексті мистецьких практик з'ясовано, що значну роль у розвитку національних форм української архітектури відіграв стиль бароко, який в Україні набув власного звучання (відомий його національний варіант під назвою козацьке бароко) і позначився на подальших архітектурних пошуках. Інший великий стиль – модерн – в Україні має власний напрям – український модерн, з яскраво вираженим впливом народного мистецтва. Визначено, що сучасні українські архітектори звертаються до форм козацького бароко й українського модерну, що особливо яскраво представлено в сакральній архітектурі. Доведено, що конструктивні й декоративні особливості народного житла – хати використовували у своїх проектах архітектори, які намагались створити український національний стиль, починаючи з кінця ХІХ ст. і до сьогодні.

5. Виявлено національні форми українського декоративного мистецтва, що позначились на пошуках національного стилю. Розглянуто практику використання технологічних прийомів і декору народних ужиткових виробів у творах професійних художників декоративно-прикладного мистецтва. Орнаментальні мотиви, колористика, композиційно-формотворчі прийоми народної вишивки, кераміки, художнього різьблення професійні художники переосмислювали та використовували при створенні виробів. Такі речі слугували зразками для подальшого тиражування в масовому виробництві чи були виставковими експонатами, що демонстрували досягнення українського декоративно-прикладного мистецтва.

6. Концепція національного стилю в українському образотворчому мистецтві ґрунтується на образах фольклору. Аналіз поглядів і позицій науковців дає підстави стверджувати, що вагомою складовою у визначенні параметрів національного стилю в ХХ ст. була народна художня творчість. Керуючись цією засадою, тогочасні теоретики і практики мистецької сфери беззаперечно доводять самодостатність нашої культури, формулюють ознаки української стилістики і спрямовують зусилля на її поширення в суспільстві. Отже, на формування національного стилю в Україні значний вплив мали бароко та модерн, що в поєднанні з місцевими мистецькими традиціями набували національних рис, утворюючи самобутні напрями.

7. Доведено, що в Україні етнодизайн – один із найперспективніших напрямів у дизайн-діяльності, оскільки має потужний потенціал для того, щоб стати основою національного стилю та представляти український дизайн на світовому ринку. Крім того, етнодизайн у мистецтві та дизайні за нинішньої політично-соціальної ситуації постає як важливий чинник консолідації українського суспільства.

Запропоновані концептуальні положення розвитку українського етнодизайну повинні стати підґрунтям для відродження культури та духовних цінностей, самоідентифікації й бачення нашого народу свого місця в глобальному культурно-мистецькому просторі. Творче осучаснення традиційних художніх форм сприятиме розвитку національного стилю й утвердженню культурного іміджу Української держави. У роботі закладено підвалини продукування етнодизайнерських ідей та цінностей в умовах сучасних мистецьких практик. Стверджено, що нині відбувається формування національної моделі дизайну і констатування науковцями відродження українського національного стилю. Українська творча інтелігенція виразно репрезентує художнє світовідчуття свого народу, обережне та вдумливе використання етномотивів у дизайні (відповідно до прикладів з мистецьких практик Фінляндії, Італії, Японії, Німеччини, Австрії та Швейцарії).

8. Виявлено наявність проблемної ситуації щодо збереження унікальних рис української культурно-мистецької спадщини під впливом глобалізаційних процесів. В Україні етнодизайн набуває все більшої популярності, його основні принципи відповідають потребам суспільства й тенденціям ринку. Гармонізація предметно-просторового середовища повинна відбуватися через свідоме, обґрунтоване використання орнаментики, колористики, декору, символіки, поєднання натуральних, екологічних матеріалів із сучасними матеріалами і технологіями.

Аргументовано, що при проектуванні сучасних інтер'єрів громадських приміщень тематичного спрямування (готелів, ресторанів) народні художні промисли відповідного регіону, поряд із традиційною архітектурою, стають тією базою, яка надає дизайнерам широкий діапазон ідей і допомагає знайти цікаві й оригінальні вирішення при збереженні національної ідентичності. Проектуючи інтер'єр у національному стилі, дизайнер сьогодні має змогу використовувати величезний арсенал сучасних технічних засобів, що допоможуть з мінімальними витратами та на високому технологічному рівні створити імітації будь-якої техніки, які спостерігаємо в народних художніх ремеслах – різьбленні, склі, розписах, ткацтві, художньому оздобленні металу.

9. Охарактеризовано традиційні мотиви в дизайні костюма. Акцентовано, що мотиви української вишивки або витинанки, є сьогодні впізнаваними знаками, вони користуються масовим попитом навіть за кордоном і допомагають ідентифікувати українців у полікультурному світі. Тому використання декоративних прийомів, стилізованих на основі традиційних вишиванок, є популярним у моделюванні українського одягу масового виробництва. Прийоми крою, декору народного одягу використовують при створенні колекцій провідні дизайнери України.

10. На фактологічному матеріалі простежено й констатовано значний вплив українських народних художніх промислів на сучасну дизайн-діяльність. Визначено, що найбільш затребуваними є декорувальні, конструктивні чи формотворчі засоби народних художніх ремесл, які використовують у дизайні костюма, дизайні середовища, а також засоби стилізації народної орнаментики в графічному дизайні,

рекламі, рекламно-сувенірній продукції, веб-дизайні. Разом з тим, виявлено й розкрито причини окремих негативних тенденцій псевдонаціоналізації, проявів кітчу й еkleктики. Етномистецькі традиції мають потужний потенціал для дизайну як невичерпне джерело натхнення, і при глибокому їх вивченні та продуманому, творчому використанні допоможуть дизайнерам значно підвищити естетичний рівень об'єктів проектування, популяризувати українське мистецтво у світі, створювати сучасні, але водночас національно спрямовані твори, що увиразнить культурний імідж і популяризуватиме національний бренд Української держави.

Таким чином, у дисертації обґрунтовано вагоме значення етнодизайну в художній культурі України ХХ – початку ХХІ ст., узагальнено досвід використання етномотивів у мистецтві та дизайні. На основі проведеного комплексного аналізу визначено головні положення його подальшого розвитку: композиційне формоутворення як зв'язок утилітарного й естетичного в дизайн-об'єкті, стильове вирішення як прояв певних ідеологічних настанов, використання українських етномотивів як творча інтерпретація культурно-мистецької спадщини архітектури, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Матеріали дисертації відкривають подальші наукові й практичні перспективи поглиблених історико-мистецтвознавчих розвідок етнодизайну як засобу крос-культурної взаємодії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Список опублікованих статей у фахових виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз даних*

1. Сиваш І. Теоретико-методологічні підходи до розуміння етнодизайну на сучасному етапі культуротворчості // Вісник НАКККіМ : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2016. №2. С. 105–109.
2. Сиваш І. Національний одяг як чинник етнокультури в контексті українського етнодизайну // Мистецтвознавчі записки : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 31. С. 228–236.
3. Сиваш І. Етнодизайн як складова формування наукових уявлень про український національний стиль на початку ХХ ст. // Вісник НАКККіМ : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2018. № 2. С. 319–323.
4. Сиваш І. Етнодизайнерські аспекти реклами // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2018. Вип. 40. С. 416–423.
5. Сиваш І. Концептуальні засади етнодизайну в Україні // Вісник НАКККіМ : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2018. № 3. С. 416–420.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Сиваш І. Інтерпретації в етнодизайні (на прикладі класичного виду українського мистецтва – народної вишивки) // Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу : зб. тез доповідей Всеукраїнської науково-теорет. конф. 2–3 черв. 2016 р. Київ : Інст. культурології НАМ України, 2016. С. 103–104.

7. Сиваш І. Етнокультурний стереотип як феномен сучасної культури // Дискурсивний вимір сучасного мистецтва: діалог культур : зб. тез доповідей науково-теоретич. конф. з міжнар. участю 30 лист. 2016 р. Київ : Інст. культурології НАМ України, 2016. С. 125–128.

8. Сиваш І. Етнодизайн. Культуротворче значення // Гуманітарні студії НАКККіМ : матер. Міжнародної наук.-теорет. конф. 23 лист. 2017 р. Київ : НАКККіМ, 2017. С. 400–401.

9. Сиваш І. Національні форми декоративного мистецтва як фактор етнічної самоідентифікації // Традиційна культура в умовах глобалізації: збереження автентичності та розвиток креативних індустрій : матер. наук.-практ. конф. 22–23 черв. 2018 р. Харків : Друкарня «Мадрид», 2018. С. 376–378.

10. Сиваш І. Етнодизайн як національна форма мистецтва в сучасній світовій культурі: функції і місце // Національні культури у глобалізованому світі : матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. 6–7 квітн. 2017 р. Київ : КНУКіМ, 2017. С. 286–288.

11. Сиваш І. Українські народні художні промисли як основа етнодизайнерських проєктів // Наука, дослідження, розвиток : матер. Міжнародної науково-практ. конф. 29–30 вересн. 2018 р. Познань–Варшава, 2018. С. 43–47.

12. Сиваш І. Дослідження етнодизайну в контексті розбудови української культури // Художня культура і мистецька освіта: традиція та сучасність : матер. VII Міжнародної науково-творч. конф. 20 лист. 2018 р. Київ : НАКККіМ, 2018. С. 154–157.

13. Сиваш І. Етномотиви у сучасній українській рекламі // Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір : матер. II Міжнародної наукової конф. молодих вчених, аспірантів та магістрантів 6–7 груд. 2018 р. Київ : НАКККіМ, 2018. С. 36–37.

АНОТАЦІЯ

Сиваш І. О. Мистецтво етнодизайну в художній культурі України ХХ – початку ХХІ ст. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України. Київ, 2019.

У дисертації розглянуто процеси становлення та розвитку етнодизайну з урахуванням українського та світового мистецького досвіду. Уточнено й конкретизовано науково-понятійний апарат етнодизайну в структурі дизайн-діяльності, сформовано методологію дослідження, яка полягає в застосуванні комплексного й міждисциплінарного підходів і низки наукових методів: історико-мистецтвознавчого, компаративного, соціокультурного, системно-структурного та методу стилістичного аналізу, які цілісно розкривають вплив народних художніх промислів, архітектури, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва на формування етнодизайну, відображають культурні етапи розвитку суспільства, забезпечують аналіз етнодизайну як синтезу етномистецьких традицій і художньо-проектної творчості. Проаналізовано та розкрито передумови появи етнодизайну на основі використання формотворчих принципів народного мистецтва при пошуках українського національного стилю в архітектурі, образотворчому, декоративно-прикладному мистецтві тощо. Обґрунтовано

вагоме значення народних художніх промислів України для трансформацій етностилу, які поряд із традиційною архітектурою стають тією базою, що узагальнює інформацію про досвід використання етномотивів у мистецтві та дизайні, надають дизайнерам широкий діапазон ідей, допомагають знайти оригінальні вирішення при збереженні національної ідентичності.

Запропоновано концептуальні положення розвитку етнодизайну на сучасному етапі та доведено його вагому культуротворчу роль, окреслено сучасні тенденції в дизайні середовища, дизайні костюма, графічному дизайні та рекламі, веб-дизайні тощо. У роботі закладено підвалини продукування етнодизайнерських ідей і цінностей в умовах сучасних мистецьких практик. На основі проведеного комплексного аналізу визначено головні тенденції подальшого розвитку етнодизайну: композиційне формоутворення як зв'язок утилітарного й естетичного в дизайн-об'єкті, стильове вирішення як прояв певних ідеологічних настанов, використання українських етномотивів як творча інтерпретація культурно-мистецької спадщини архітектури, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Нині, коли процес євроінтеграції стає все більш актуальним, саме етнодизайн як культурно-мистецький феномен має завдання знайти компроміс між національними дизайном і світовими дизайн-трендами, утілювати глибинні національні сутності мовою візуальних форм.

Ключові слова: художня культура, мистецькі практики, етнодизайн, дизайн, народне мистецтво, народні художні промисли, етномистецькі традиції, етностиль, культуротворчість.

АННОТАЦІЯ

Сиваш І. О. Искусство этнодизайна в художественной культуре Украины XX – начала XXI ст. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, Министерство культуры Украины. Киев, 2019.

В диссертации рассмотрены процессы становления и развития этнодизайна с учетом украинского и мирового художественного опыта. Уточнен и конкретизирован научно-понятийный аппарат этнодизайна в структуре дизайн-деятельности, сформировано методологию исследования, показаны предпосылки появления этнодизайна. Проанализировано и раскрыто использование формообразующих принципов народного искусства при поисках украинского национального стиля в архитектуре, изобразительном, декоративно-прикладном искусстве. Показано важное значение народных художественных промыслов для трансформаций этностилля, обобщено опыт использования этномотивов в искусстве и дизайне. Предложены концептуальные положения развития этнодизайна на современном этапе и доказана его важная культурообразующая роль, очерчены современные тенденции развития дизайна среды, дизайна костюма, графического дизайна и рекламы, веб-дизайна. В работе заложены основы продуцирования оригинальных этнодизайнерских идей и ценностей в условиях современных художественных практик.

Ключевые слова: художественная культура, художественные практики, этнодизайн, дизайн, народное искусство, народные художественные промыслы, этнохудожественные традиции, этностиль, культуротворчество.

SYMMARY

Sivash I.O. The art of ethno-design in the artistic culture of Ukraine of the XX – early XXI century. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of candidate of art history in the specialty 26.00.01 – theory and history of culture. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, Ministry of Culture of Ukraine. Kyiv, 2019.

The processes of formation and development of ethno-design are considered in the thesis by taking into account the Ukrainian and world artistic experience. The scientific-conceptual apparatus of ethno-design in the structure of design activities have been clarified and concretized, the research methodology has been formed which consists of a complex and interdisciplinary approach development and a number of scientific methods: art-historical, comparative, sociocultural, system-structural and method of stylistic analysis; folk art and crafts, architecture, visual and decorative arts on the formation of ethno-design, reflect a development of the culture stages in the life of society, provide an analysis of ethno-design as a synthesis of ethnic traditions and artistic design projects. The reasons for the emergence of ethno-design are analyzed and disclosed on the basis of using the formative principles of folk art in terms of the search for Ukrainian national style in architecture, visual arts, decorative and applied art, etc. The great importance of folk arts and crafts of Ukraine for the transformations of ethnicity, which along with traditional architecture become the base, summarizes information about the experience of using ethno-motives in Art and Design, provides designers with a wide range of ideas, helps to find original solutions while preserving national identity.

Conceptual positions of ethno-design development at the present stage are proposed and its significant cultural role is proved, current trends in environment design, costume design, graphic design and advertising, web-design, and the like are indicated. The work laid the foundation for the development of ethno-design ideas and values in the context of modern artistic practices. On the basis of the comprehensive analysis, the main trends in the further development of ethno-design were determined: compositional shaping as a link between utilitarian and aesthetic in the design object, style decision as a manifestation of certain ideological attitudes, use of Ukrainian ethno-motives as a creative interpretation of the cultural and artistic heritage of architecture, visual, decorative and applied arts. Currently, when the process of European integration is becoming increasingly relevant, it is an ethno-design as a cultural and artistic phenomenon that has the task of finding a compromise between national design and world design trends, to embody the underlying national essence of the language of visual forms.

Key words: art culture, artistic practice, ethno-design, design, folk art, folk art crafts, ethno-artistic traditions, ethnic style, cultural creation.

Підп. до друку 20.03.2019 р. Формат 60x84 1/8. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 1,2. Зам. Наклад 100

Видавець і виготовлювач

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи

ДК № 3953 від 12.01.2011